

КРИМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЛОГВИНА ОЛЕНА ВОЛОДИМІРІВНА  
РГБ 04

- / АПР 2000

УДК 631. 162 (477. 75)

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ  
ВІДНОСИНЬ В АПК КРИМУ.

Спеціальність 08. <sup>0005</sup>~~07.02~~  
Економіка сільського господарства і АПК

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття вченого ступеня

кандидата економічних наук

Сімферополь, 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів і кредита Кримського державного аграрного університету.

**Науковий керівник** - заслужений діяч науки і техніки України  
д. е. н., професор, академік АН Республіки Крим  
**НОВІКОВ ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ**  
Кримський державний аграрний університет,  
завідувач кафедри "Організації і управління у  
сільськогосподарських підприємствах"

Офіційні опоненти:

д. е. н., професор ПЛАКСІЄНКО ВАЛЕРІЙ ЯКОВИЧ  
завідувач кафедрою бухгалтерського обліку і аудиту Дніпропетрівський  
аграрний університет

к. е. н., доцент ВОРОБ'ОВ ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ  
Кримський інститут природного і курортного будівництва, кафедра маркетинга і  
менеджмента

Провідна установа: Миколаївська аграрна академія

Захист відбудеться «14» квітень 2000 р.

о «14.00» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 52. 805. 01 при  
Кримському державному аграрному університеті в аудиторії 501 першого  
учбового корпусу за адресою:

95030, м. Сімферополь, с. Аграрне. КДАУ

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного аграрного  
університету.

Автореферат розісланий «4» березня 2000р.

**Вчений секретар спеціалізованої  
вченої ради, к. е. н., доцент**

 Руденко В. Є.

## **ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ**

**Актуальність теми.** Процес переходу до нової форми економічних відносин, які базуються на ринкових принципах ведення господарства, обумовив необхідність кардинальних змін в фінансово-кредитну систему, яка відіграє ключову роль в забезпеченні суспільного виробництва.

Створення і розвиток банківської системи, оскільки вона здійснена раніше других секторів економіки, зумовлюється ключовою роллю банків при вирішенні задач переходу до ринку. Саме банки грають вирішальну роль в створенні оптимального середовища для мобілізації і вільного перетоку капіталів, накопичення коштів для структурної перебудови економіки, приватизації і розвитку підприємництва. В функціонуванні і розвитку банків відбуваються суттєві зміни: підвищилась самостійність банків, проходить процес концентрації банківського капіталу, створюються нові фінансово-кредитні інститути, вишукуються шляхи росту ефективності банківського обслуговування, здійснюється перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, йде пошук оптимального розмежування сфер діяльності і функцій спеціалізованих фінансово-кредитних установ та інше.

Певний внесок в теорію і практику формування банківської системи нового типу внесли Бабичева Ю., Бурдюгов А., Дзюблюк О., Панченко Е., Ющенко В., і інші.

Разом с тим гостру відсутність фінансових коштів відчуває сільське господарство. Практично припинені довгострокові вкладення в АПК. Короткострокові вкладення надаються під такі відсотки, які все більше посилюють збитковість сільськогосподарських товаровиробників. Так в 1998 році кількість збиткових підприємств досягнула 260, а сума їх збитків - більше 128 млн. грн. Накоплюється незадоволення роботою АКАБ «Україна», створеного для обслуговування інтересів АПК. По цьому банку Національний банк України ввів в вересні 1999 року спеціальний режим функціонування. Все це і послужило вибором теми дисертації.

**Зв'язок дисертації роботи з планами наукових досліджень.** Тема дисертаційної роботи є складовою частиною НДР Кримського державного аграрного університета по проблемі «Система ведення сільського господарства», яка виконується по завданню Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

**Мета і задачі досліджень.** Мета дисертації - опрацювання теоретичних основ і практичних рекомендацій по створенню Державного Земельного банку Крима, покликаного забезпечити відновлення і розвиток економіки сільського господарства, як складової частини формуючих ринкових відносин регіону України.

Виходячи з поставленої мети в дисертаційній роботі вирішуються наступні задачі:

- аналізується стан фінансово-кредитної системи і характеризується АКП в перехідний період до ринкових відносин;
- розкриваються тенденції розвитку банківської системи України, дається характеристика Кримського регіонального управління АКАБ «Україна» і вияв-

ляється його роль в економіці сільського господарства Крима;

– обґрунтовується створення банку нового типу - Державного земельного банку Крима і функції його відділів.

**Предметом досліджень виступає** удосконалення економічних відносин між фінансово-кредитними установами і підприємствами сільського господарства.

**Об'єкт досліджень** - система економічних відносин АКАБ «Україна» з колективними сільськогосподарськими підприємствами Крима.

**Теоретичною і методичною базою досліджень** є діалектичний метод познання і постулати ринкової економіки.

В процесі досліджень застосовано скупність економіко-статистичних методів досліджень: монографічний опис АКАБ «Україна», статистичні угруповання, кореляційно-регресний метод досліджень, абстрактно-логічні методи економічного порівняння, економічного прогнозування і інше.

**Інформаційною базою є:** законодавчі і нормативні матеріали, які використовуються для керування банківською системою і АПК; дослідження вчених-економістів України і других держав.

**Наукова новизна проведених досліджень визначається:**

– розкритими тенденціями розвитку банківської системи України і її впливу на економіку сільського господарства;

– обґрунтуванням Державного Земельного банку Крима, покликаного забезпечити сільське господарство дешевими кредитними ресурсами і тим самим сприяти його швидкому розвитку;

– пропозицією покласти нові функції по збереженню родючості землі і площ її використання на Державний Земельний банк, як орган державного контролю за національним багатством держави.

**Особистим внеском дисертанта є:**

– аналітичний розгляд фінансово-кредитної системи України і її значення для економіці АПК України;

– розкриття тенденцій впливу концентрації капітала на ліквідність, надійність ефективність роботи комерційних банків;

– вияв структурних змін в складі клієнтів АКАБ «Україна», який постійно втрачає роль для підприємств АПК;

– розробка основних положень по організації Державного Земельного банку і функцій його відділів по збереженню і використанню землі і удосконаленню кредитних відносин з підприємствами АПК.

**Практичне значення проведеного дослідження** полягає в обґрунтованих рекомендаціях по удосконаленню фінансово-кредитних відносин з підприємствами АПК, пропозиціях про фінансові санкції за втрату родючості землі і площ сільськогосподарських угодь.

**Апробація результатів дисертації:** результати досліджень доповідались на науково-практичних конференціях в 1998-1999 роках в Кримському державному аграрному університеті, Таврічеському інституті підприємництва і права, на спільній колегії Міністерства агропромислового комплексу Крима и Кримської

регіональної дирекції АКАБ «Україна».

**Публікація результатів роботи:** матеріалами досліджень були опубліковані в 4 друкованих роботах, загальним об'ємом 1, 3 друкованого листа.

Об'єм і структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновку і додатків. Дисертація викладена на сторінках тексту, має 36 аналітичних таблиць, 33 рисунки і 6 розрахункових формул. Список використаної літератури включає 193 назви, має 7 додатків.

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

**В першому розділі** «Теоретичні аспекти оцінки стану банківської системи України в перехідний період до ринкової економіки» розкриваються концептуальні погляди на шляхи переходу до ринкової економіки, розглянуті теоретичні положення про стан фінансово-кредитної системи України в перехідний період до ринкових відносин і дається загальна характеристика аграрно-промислового комплексу, як об'єкта банківської системи.

Власне кажучи, суть історичного процесу перетворень в Україні полягає в ліквідації елементів адміністративно-командної економіки і створення ринкової системи господарювання. Цей перехідний період стає довготривалим, «складним». Із трьох основних моделей переходу до соціально-ринкової економіки керівництво України вибрало шлях «шокової терапії». Саме він привів країну до багатосторонньої фінансової кризи, продовжующоюся до сих пір спаду виробництва, вартістним деформаціям, які не мають аналогів в історії, активної деіндустріалізації, фізичному розпаду виробничих сил і руйнуванню науково-технічного і інтелектуального потенціалу суспільства.

Відбувається трансформація фінансової системи країни по чотирьох напрямках:

- по ходу приватизації власності фінанси підприємств виходять із під контролю держави;
- центральне місце займає і буде займати державний бюджет;
- соціальне страхування по мірі зменшення частки державної власності буде переходити із рук держави в формуючийся страховий ринок;
- страхування майна і особисте страхування також переживає період переходу до страхового ринку.

Особливу роль відіграє розвиток банківської системи - ключової ланки всієї кредитної системи. Платіжна криза виникла тому, що держава не заплатила воім підприємствам за виконане ними держзамовлення, а ті не змогли повернути кредити. Криза неплатежів - це банкрутство економічної політики держави. Не створена система мезанізму інвестицій в виробництво, без якого неможливе відновлення і розвиток економіки.

Просте обмеження грошової маси гальмує ріст цін, але одночасно обмежує виробництво, не дозволяє розірвати ланцюг боргових зобов'язань. Спонтанні емісійні уливання, розчинюючись в банківсько-кредитній системі і мультиплікуючись в тіньовій економіці, супроводжуються новими інфляційними вит-

ками. Треба роз'єднати грошові потоки між державними і комерційними структурами, виключивши можливість прихованої емісії за рахунок повторного використання позик і платіжних ресурсів. Але для такої мети на думку низки авторів потрібен Державний бюджетний банк.

Загострення проблеми банківської діяльності проявилось перш за все в збільшенні заборгованості по просрочених кредитах. Це позначилось на скороченні кредитної діяльності і зменшенні прибутковості банків, створенні загрози незабезпечення ліквідності практично кожним банком.

В економічній літературі розглядаються різні питання розвитку банківської системи:

- розкривається «важке дитинство» українських банків;
- шляхи трансформації банківської системи в контексті світового досвіду;
- проблеми перебудови банківської сфери;
- регулювання банківських ризиків;
- найновіші банківські технології;
- перехід на єдину міжнародну систему бухгалтерського обліку в банках;
- ідея створення Державного бюджетного банка.

Особливу роль банківська система відіграє для аграрно-промислового комплексу України. Справа в тім, що розвиток сільськогосподарського виробництва у всіх країнах світу здійснюється на основі стимулювання дотаціями і фінансовими вливаннями держави.

Аграрно-промисловий комплекс України формує до 70% внутрішнього роздрібного товарообороту країни, в якому створюється більше 30% національного доходу. АПК виникає в процесі суспільного розподілу праці і тенденції інтеграції сільського господарства з промисловістю. АПК охоплює виробництво продукції рослинництва, тваринництва, переробку продуктів в предмети кінцевого споживання, а також реалізацію і доведення їх до споживача.

Ринкові відносини покликані покращити економічне становище безпосередніх виробників продукції, так же як і переробників і зв'язати їх з комерційними структурами, покликаними завоювати ринок збуту. Найважливіша роль в цьому процесі належить фінансовим установам, які повинні забезпечити кредитування як виробництва, так і реалізації продукції.

Особливо складне становище підприємств АПК зумовлене відсутністю грошових коштів на придбання пально-мастильних матеріалів, добрив, сільгосптехніки в зв'язку з тим, що вартість матеріально-технічних ресурсів зросла в 6 разів по відношенню до цін на сільськогосподарську сировину.

Значна частина підприємств АПК глибоко збиткова, Особливо тяжке становище сказалося в тваринництві. Традиційно вузьким місцем є транспортування і збереження продукції, в ході яких губиться до 50 % продукції.

АПК незважаючи на глибоку кризу залишається найбільш перспективною галуззю народного господарства України, здатною не тільки вижити, але й при державному протекціонізмі збільшити свій потенціал не боячись будь якої конкуренції і складностей в збуті виробленої продукції. Найбільш перспективна для експорту в

найближчому майбутньому буде продукція сільського господарства, загальний об'єм якої міг би становити від 3 до 5 мільярдів у. о. в рік. Зрозуміло, для цього треба замінити застарілий машино-тракторний парк, відновити технології по збереганню і переробці продукції, замінити існуюче поголів'я худоби і птиці на високопродуктивні породи, упровадити енергозберігаючі технології і т. д.

Специфічність одержання сільгосппродукції в стислі строки, необхідність її термінової переробки і правильного зберігання, сезонність виробництва обумовлює економічну політику найбільш розвитих країн, направлену на фінансову підтримку АПК.

В дисертації розглянуто приклади Японії, Австралії, США, Західної Європи по фінансуванню, дотуванню сільськогосподарського виробництва. Очевидно Україна повинна зробити аналогічні кроки в цьому напрямі.

В другому розділі, названому «Аналіз розвитку банківської системи і її впливу на економіку сільського господарства» розкриваються тенденції розвитку банківської системи в Україні, дана характеристика Кримського регіонального управління АКАБ «Україна» і виявлена його економічна роль для сільського господарства Крима. Історія банківської системи України розпочата в 1871 році відкриттям Акціонерного Земельного банку. Банки – кровonosні системи економіки, дуже значна їх роль для розвитку вітчизняного підприємництва і становлення ринкових відносин, а також залучення іноземних інвестицій. Ситуація, яка склалась в нинішній час в банківській системі, відповідає загальноприйнятим в світі вимогам і є одною із перешкод на шляху упровадження цивілізованого підприємництва в Україні. На початок 1999 року в Україні нараховувалось 241 комерційних банків, які мали 2017 банківських установ (без агентств Ощадбанку).

В дисертації проведено аналіз динаміки банків по розмірах оплаченого статутного фонду. Установлено, що на 01. 01. 96 найбільша кількість банківських установ з оплаченим статутним фондом відноситься до групи від 200 до 1300 тис. ЄКЮ. тільки 43 банки (21%) із проаналізованих мали оплачений статутний фонд більше 1, 3 млн. ЄКЮ. Слід відмітити, що за останні три роки доля банків з оплаченим статутним фондом більше 1, 3 млн. ЄКЮ уже зросла до 82, 6%. Це свідчення концентроції капітала. Даний процес можна проілюструвати в таблиці 1.

Таблиця 1

## Динаміка загального розміру статутних доходів комерційних банків України

Показники	1994р	1995р	1996р	1997р	1998р
Виплачений статутний фонд банків, всього. (млн.грн.)	87	541	1098	1636	2097
Кількість банків, діючих на території України, одиниць	220	210	188	189	178
Середній розмір виплаченого статутного фонду на один діючий банк (млн грн)	0,4	2,6	5,8	8,7	11,8

В банківській системі зайнято більше 140 тисяч спеціалістів. Взято курс на забезпечення підвищення їх професійного рівня і інтенсифікації праці.

Національний банк України і комерційні банки зв'язані з банками Німеччини, Франції, Англії, Італії, Швейцарії, які подають допомогу в підготовці банківських спеціалістів.

В роботі проведено групування 80 провідних банків України (табл. 2) маючи на меті визначення впливу концентрації капіталу на показники ефективності їх роботи. Проведено кореляційно-регресивний аналіз впливу концентрації капіталу на показники ліквідності, надійності, прибутковості номінального капіталу і чистих пасивів, маси прибутку банків за 1995-1997 роки (мал. 1 ).

Таблиця 2

**Вплив коефіцієнта залучених коштів на ефективність роботи банків  
на прикладі 80 банків України в 1997 р.**

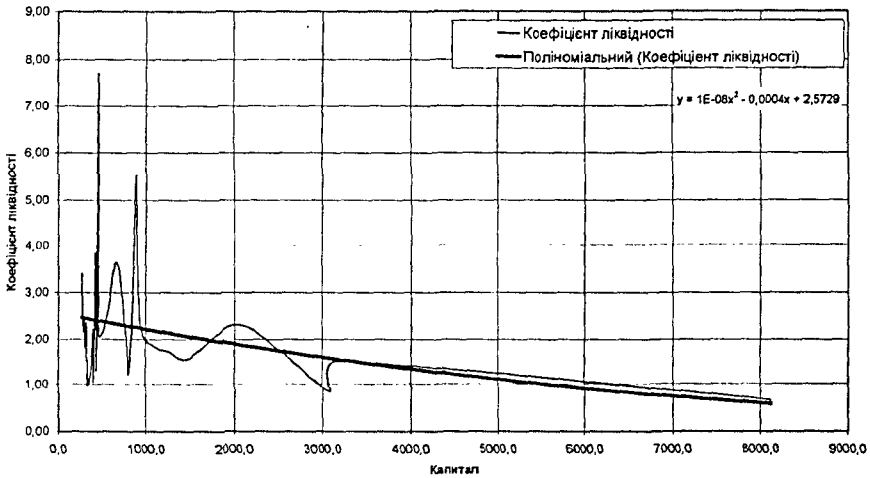
№ №	Показники						
	Групи банків по коефіцієнту залучених коштів до капітала	Кількість банків в групі, одиниць	Середній коефіцієнт залучених коштів в групі, к	Норма прибутку до капітала	Співвідношення між залученими коштами і власними коштами банків		Доля залучених коштів до суми всіх кредитів, %
1	До 1,0	24	0,58	26,6	36,7	63,3	83,2
2	Від 1,1 до 2	20	1,52	26,2	60,3	39,7	104,1
3	Від 2,1 до 3	11	2,64	57,1	72,6	27,4	133,3
4	Від 3,1 до 4	12	3,89	58,2	79,6	20,4	141,1
5		13	6,85	60,2	87,3	12,7	165,3
	В середньому по всім 245 банкам України		3,74	49,3	78,9	21,1	132,9

Встановлено тенденції і закономірності зміни цих показників, які дозволяють зробити висновок про фінансову стійкість банків, які мають середні розміри статутного фонду. Повноцінному розвитку національної банківської системи заважає недосконалість банківського законодавства, високий рівень податків і відсутність довіри з боку підприємців і населення до банків. Не всі банки подають свої балансові звіти, що свідчить про недостатню дисципліну, з'явилися «хакери» - використачі комп'ютерів для здійснення різних злочинних операцій в тих банках, які упроваджують системи електронних платежів і пластикові картки. В банківській сфері відбуваються складні, суперечливі процеси.

Недостатня диверсифікація активів комерційних банків, недостатній рівень їх інтеграційних процесів, недостатній вплив банківської системи на виробничу систему.

В Криму на 01. 01. 99 р. було 12 банків юридичних осіб і філії 16 українських банків. Об'єм кредитних ресурсів мобілізованих безпосередньо банківською системою Криму (в національній і іноземній валюті) на 01. 01. 99 р. складав 393 млн. грн. Найбільшу питому вагу зайняв капітал банків - 36%, кошти юридичних осіб і бюджету - 35%, кошти населення - 20% кредитних ресурсів.





Малюнок 1. Вплив розміру капіталу на показник ліквідності банку (1997г.).

Аналіз ствердив, що комерційні банки проводили обмежене кредитування економіки і об'єми залишків заборгованості по кредитах залишалися протягом року відносно постійними, а з урахуванням девальвації гривні реальні кредитні вкладення зменшились. Спостерегається ріст питомої ваги кредитів в іноземній валюті, 97,7% кредитів (1998 р.) припадає на поточну діяльність. Найбільш кредитуємими є галузі торгівлі і громадського харчування. Середньозважені процентні ставки по кредитах склали 72,7% (1996 р.) і 62,1% (1998 р.). Загальна кількість договорів по кредитах зменшилась за цей період на 87,5%. Середньозважена процентна ставка залучених депозитів була 34,7% (1996 р.) і 18,3% (1998 р.), а кількість укладених договорів зменшилась на 3883 (13%).

Аналіз підтвердив, що за 1992-1999 р.р. динаміка облікової ставки НБУ дзеркально відображає динаміку інфляційних процентів.

Одним з найбільших банків, які діють на території Криму, є АКАБ «Україна».

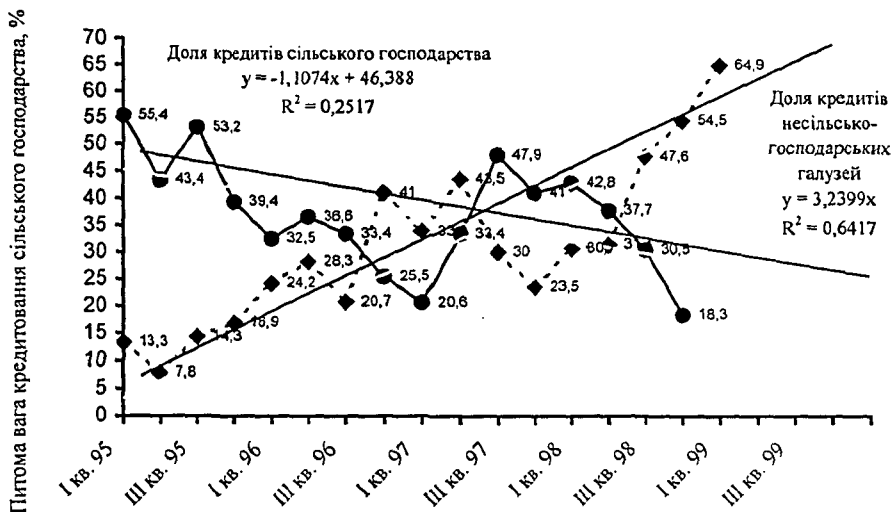
В дисертації детально проаналізована діяльність цього банку і дирекції банку «Україна» в Криму за останні п'ять років. Розглянута динаміка статутного фонду банку, показники ліквідності, прибутковості, надійності. Зроблено висновок, що Кримська дирекція банку «Україна» більш ефективно використовує фінансові ресурси.

В роботі проведено детальне дослідження руху і структури кредитів за 1995-1998 роки. Зроблено висновок, що АКАБ «Україна» все більше втрачає свою специфіку як банк АПК. Якщо на 01. 01. 95 р. 55, 4% всіх виданих кредитів були типово сільськогосподарськими, то на 01. 01. 1999 р. доля сільського господарства склали 18, 3% (мал. 2). Загальна тенденція зниження частки сільського господарства висловлюється так:

$Y = 49, 1 - 6, 66 X$ , тобто кожний рік за період останньої п'ятирічки частка

кредитів, наданих сільському господарству скоротилася на 6, 6%. Одночасно спостерігається ріст питомої ваги кредитування комерційних організацій, які не входять в АПК. Якщо їх частка на 01. 01 95 р. була 13, 3%, то на 01. 01. 99 р. - 64, 9% суми всіх виданих кредитів.

Другий висновок полягає в тім, що АКАБ «Україна» в самий напружений період для сільського господарства (березень-травень) виділяв замість 20-25% річних горшочкових ресурсів, тільки 6, 9%. Це свідчення невідповідності банківської системи тим вимогам, які сільське господарство ставить до фінансово-кредитних установ.



Малюнок 2. Зміна питомої ваги кредитів, виданих сільському господарству Кримського дирекцією АК АБ "Україна" за 1995-1999 рр.

Все це викликає глибоку незадоволення діяльністю АКАБ «Україна».

**В третьому розділі** «Напрямки удосконалення кредитного обслуговування сільського господарства» викладено обґрунтоване створення нового типу банку - Державного Земельного банку Крима. Обґрунтовані функції відділів банку і аналіза збереження і використання земельних ресурсів і економічної родючості ґрунту. Обґрунтовані нові функції банку - іпотечний кредит, спроектована організаційна структура банку і функціональні обов'язки його фінансово-кредитних відділів в використанні державного кредита. Розглянуто також питання правового забезпечення діяльності Державного Земельного банку.

На основі аналізу використання кредитних ресурсів комерційними банками доводиться, що одержуючи депозити по середньозважаним відсотковим ставкам і закладаючи витрати на утримання банку і маржу для забезпечення їх прибутковості, комерційні банки можуть видавати кредити по середньоз-

важеним річним відсоткам 48-75%. Природно, що такі високі відсотки не дозволяють сільгоспідприємствам використовувати грошові кредити таких банків.

Виникає об'єктивна необхідність організації Державного Земельного банку. В роботі досліджена діяльність Державних Земельних банків Царської Росії, які були підконтрольні Уряду і знаходились під віданням Міністерства фінансів. Вони були засновані в 39 губерніях. Видача кредитів відбувалася під забезпечення прийнятих в заставу земельних угідь, довгострокові кредити видавались селянам терміном на 24, 5 роки з поверненням витрат по управлінню банком (0, 5%), відсотка банківської зацікавленості (до 4%) і виплат за кредит 1,5% в рік, тобто всього 5, 5% від узятої суми. В випадку не внесення річної плати стягувалась недоїмка: пеня 0, 5% від невикраденої суми за кожний місяць.

Рада банку в випадку хвороби кредитопозивача, повені, пожежи і других поважних причин могла звільнити від недоїмки і надати відсрочку. Передбачалися варіанти упорядкування продажу землі - здачу її в аренду, передачу другим землевласникам.

В випадку повного неплатежа банк міг оголосити про продаж землі з метою стягнення боргу із проданої вартості. Якщо банк продав іпотечну землю організації чи товариству, то він одержував зобов'язання, посвідчуюче ефективність використання землі. Земля оцінювалась як капіталізований дохід під 5,5 % річних. Цікава роль банків в скупці панських маєтків, які поділялись на ділянки приблизно 20 десятин з селянською садибою в центрі і середньою вартістю 5500 рублів в Приазов'ї. Банківський кредит на купівлю садиби погашався поетапно. Селянин одержуючи з десятини більше 100 рублів в рік не був утруднений в платежах.

Земельні банки в Україні зіграли певну роль в сприянні приватної власності на землю. Вони сприяли зміцненню селянських господарств в інтенсивному обробітку землі, упровадженню зрошення. Кредити надавались також для продажу продуктів за кордон, організації експорту. Державні Земельні банки Царської Росії здійснювали контроль над процесами купівлі-продажу землі, що відбувались в провінції і діяльністю дрібних фінансових установ.

В західних державах здійснюється державне регулювання використання землі. Впроваджена лінія на втручання в відносини земельної власності. В ФРН, Франції, США, Італії право на придбання земельної сільськогосподарської ділянки пов'язане з обов'язковою сільськогосподарською освітою. Установлено право нероздрібнення землеробних господарств. Закон допускає експропріацію приватних земель, але з відшкодуванням збитків власнику.

Державне регулювання земельних відносин в західних державах перетворилось в важливу галузь державного управління, яка покладається на різні органи Міністерство сільського господарства, Міністерство управління і

користання земель, Міністерство внутрішніх справ і інші. Всі угоди земельних власників здійснюються з дозволу держави. Розроблені заходи економічних санкцій, податкових пільг для впливу на землевласників.

В Україні в інтересах державного регулювання за використанням земель, за процесом купівлі-продажу повинен бути створений державний орган. На думку дисертанта, таким органом повинен бути Державний Земельний банк України.

Одночасно такий банк повинен бути фінансовим органом спеціального кредитування сільськогосподарських підприємств під низький відсоток, включаючи: видачу кредитів під заставу (іпотеку) сільськогосподарських угідь, які в випадку не виплати позичальником вилучаються, але не продаються, а передаються другим сільгоспідприємствам для більш ефективного їх використання.

Для організації Державного Земельного банку України вже назріли економічні умови.

По-перше, постановою Кабінета Міністрів України затверджена методика грошової оцінки землі, - це крок для відновлення її в складі основних засобів сільгоспідприємств, як це було до 1932 року.

По-друге, завершено роботи по грошовій оцінці землі підприємств. Проведено експерименти по єдиному податку на землю. Введена плата за землю.

По-третє, росте земельний фонд приватного землекористування, по відношенню до 1990р. в 1998 році він виріс в три рази. Питома вага товарного земельного фонду Крима становить біля шести відсотків.

В четвертих, завершено паювання земель. З'явилося право кожного власника паю передати землю в аренду, обмінювати, продати і, отже, виросте земельний ринковий фонд.

В п'ятих, в Криму, як і у всій Україні, продовжується процес погіршення використання землі, втрата її родючості і відсутність дійового контролю з боку держави над головним засобом виробництва в сільському господарстві. Все це об'єктивно надає перевагу створенню Державного Земельного банку.

В дисертації обгрунтовано функції відділів Держзембанка по обліку і аналізу збереження і використання земельних ресурсів (табл. 3).

Найважливішими задачами є:

- установлення причин переходу одних угідь в другі, втрата площ і їх родючості для визначення збитків суспільству із розрахунку вартості ріллі компенсації для відтворення загублених площ і їх родючості;

- аналіз процесу купівлі-продажу земельних ділянок, які здійснюються місцевими органами, установлення законності угод, неприпустимості зловживань в сфері розподілу і наділення землею;

- аналіз інформації про одержання податку на землю і опрацьованого єдиного земельного податка для сільгоспідприємств;

- контроль за використанням фінансових коштів, які спрямляються на водогосподарське будівництво і підтримку меліоративних систем;

- установлення фактів екологічного стану та інше.

**Підрозділи Земельного банку, їх функціональні обов'язки по охороні земельних угідь.**

Підрозділи Земельного банку	Функціональні обов'язки відділів	
	Обліково-аналітичні і розрахункові операції Земельного банку	Можливі грошові санкції і компенсації за причинені збитки
1. Аналітична група	Аналіз змінки грошової оцінки землі із-за руху урожайності, диференціальної ренти	Аналіз змін грошової оцінки землі і причин, які призвели такі змінки
2. Відділ обліку земель і аналізу земельласників і землекористувачів	Аналіз даних про розміри земельних площ по кожному землекористувачу всіх категорій власності і їх змінах аналіз інформації що розподіл різних видів угідь і вияв причин переходу одних угідь в інші	Розрахунок компенсацій за несанкційоване зменшення площ сільгоспугодь і втрату закрепленої площі по видел угідь
3. Відділ агрохімічної оцінки земель	Аналіз інформації про економічну родючість угідь і причин втрати родючості	Розрахунок збитку із-за втрати родючості землі
4. Інспекція над процесом придбання – продажу землі	Аналіз даних про зміни землекористувачів власників, процесу придбання – продажу земельних ділянок	Виявлення протизаконних факторів придбання землі
5. Податкова інспекція	Аналіз плати за землю, єдиного податка на сільгоспвиробників в розрахунку на Землю.	Виявлення факторів незаконного зниження податкових зборів
6. Відділ фінансування меліорації земель	Аналіз процесу фінансування водогосподарського будівництва, експлуатації магістральних каналів і подачі води.	Фінансування водогосподарського будівництва і управління зрошувальних систем
7. Екологічна інспекція	Аналіз стану екологічного збитку	Розрахунок екологічного збитку

В роботі уточнюється методика грошової оцінки землі на прикладі Нижньогірського району Крима. Спираючись на кореляційно-регресійне рівняння, яке відображає вплив факторів родючості і факторів виробництва на грошову оцінку землі

$$Y = 53,32 X_1 + 1523,39 X_2 + 618,22 X_3 + 271,52 X_4 + 82,08 X_5 + 1904,92 X_6 + 9291,09 X_7 - 3851,03, \text{ де}$$

Y - грошова оцінка землі, у. о. ;

X<sub>1</sub> - дози вносимих органічних добрив, т;

X<sub>2</sub> - дози вносимих мінеральних добрив, ц. д. р. ;

X<sub>3</sub> - доля гумуса, %;

X<sub>4</sub> - доля фосфорних добрив, в мг на 100 г ґрунту;

X<sub>5</sub> - доля калійних добрив, в мг на 100 г ґрунту;

X<sub>6</sub> - кількість використаних ПММ на 1 га, тонн;

X<sub>7</sub> - доля зрошених земель, в % до всієї площі

визначено, що внесення одної тонни органічних добрив сприяє приросту оцінки землі на 53 умовні одиниці, внесення 0, 1 ц. д. р. мінеральних добрив приводить до росту грошової оцінки землі на 152 у. о., а за рахунок використання ПММ в розрахунку на 1 гектар на кожен тону прирост 1904 у. о. Таким чином курс на мінімізацію обробки ґрунту веде до втрати родючості земель, низької врожайності, швидкозростаючої собівартості виробленої продукції і збитковості господарств.

Відпрацьована нова функція банку - іпотечне кредитування. Відітимо, що на іпотечне кредитування припадає 70% сільгоспкредитів країн Європи. Іпотечне кредитування в новому Державному Земельному банку повинено оформлятися заставним зобов'язанням, яке дає право банку, як кредитору, компенсації його витрат і «втраченої» прибутковості за рахунок вартості заставленого майна. В

умовах, коли земля не є об'єктом купівлі-продажу, на Держзембанк лягає відповідальність вилучення земель із оборота даного підприємства, передачі їх другому власнику на умовах погашення заборгованості банку і уплати відсотків за несвоєчасне повернення кредиту. Саме тому кредитування під заставу власності провадиться не на всю грошову оцінку майна, а тільки на її обумовлену частину.

Методичний розрахунок розміру кредиту, яка видається під іпотеку наведено в табл. 4.

Дисертант вважає, що норматив кредиту повинен складати в розрахунок на 1 гектар відданих в заставу земель 50% розміру дифференціальної ренти.

В роботі обгрунтована організаційна структура Держзембанка, функціональні обов'язки його відділів і їх роль в використанні держкредита, який видається під пільгові відсотки. Дано методичні розрахунки визначення величини компенсаційних витрат за втрату родючості землі, за несанкційоване виведення земель із сільськогосподарського обороту.

Таблиця 4

Методичний розрахунок розміру кредиту, який надається під іпотеку одного гектара ріалі (на прикладі ряда районів Крима)

1	райони			
	Ленінський	Чорноморський	Красноперекопський (з зрошенням)	Совєтський (з зрошенням)
2	3	4	5	
1. Урожайність з 1 га ріпії, зернові, ц/га в середньому за минулі ряд років	13,0	14,5	27,7	30,3
2. Вартість валової продукції. Одержаної з 1 га, грн.	338,0	377,0	720,2	787,8
3. Фактичні виробничі витрати на 1 га, (строчка 1 x собівартість 1 цнт)	236,34	279,05	436,55	465,71
4. Прибуток цієї умові 100% виробленої продукції, грн.	101,66	98,02	283,65	322,09
5. Фактичний рівень рентабельності, %	43,0	35,1	65,0	69,2
6. Нормя прибутку рівна 0,3 рівня рентабельності, %	12,9	10,5	19,5	20,8
7. Нормативна вартість [строчка 3 + нормативна вартість (строчка 6 x строчка 3)] грн	266,83	308,35	521,68	562,58
8. Дифференціальна рента рента (строчка 2 – строчка 7) грн.	71,16	68,65	198,52	225,22
9. Межа величини кредиту в розрахунок на 1 га (50% строчки 8), грн.	35,58	34,33	99	121,61

Вивчено питання правового забезпечення діяльності Держзембанка. Необхідні не тільки Закон про Державний земельний банк, але й ланка підзаконних актів, опираючись на які можливо здійснити такі дії, як: одержання компенсації за втрату родючості ґрунту; за несанкційоване виведення земель із сільгоспоборота; право накладення штрафних санкцій за неправильне використання землі і інше.

Розроблено проект організації Держзембанка Крима (як один із варіантів можливого рішення) на основі розділу Ощадного банку на два банки: Ощадбанк міст і промислових центрів і державний Земельний банк за рахунок філій ощадкаса Ощадбанка, розташованих в сільських райцентрах, селах. Це дозволить безболісно з мінімальними витратами вирішити проблему створення нового банку. До того ж сільські жителі окрім функцій збереження внесків на тих же умовах, що

вони вже мають, одержав можливість одержання кредитів для придбання житла і промтоварів, зможуть користуватися іпотечним кредитом і всім набором других банківських послуг.

*В результаті проведеного дослідження було зроблено вісім висновків і п'ять пропозицій.*

Зупинимося на основних із них:

1. Банківська криза України призвела до того, що економічні потреби розвитку підприємств на основі додаткових довгострокових інвестицій і короткострокових кредитів для поповнення нестачі обігових коштів виявились не використаними. Нова фінансово-кредитна система сформувалася в умовах жорсткої кризи, вижила, але виявилась не ефективною, не здібною сприяти підйому економіки держави.

2. Дуже складним залишається стан фінансово-кредитних відносин в АПК, від ступеня якого залежить стан життєвого рівня населення. Потрібні дуже значні капітальні вкладення на реорганізацію матеріально-технічної бази АПК на новій технологічній базі. Існуюча банківська система не спроможна їх дати.

3. Банківська система України складається із 178 банків і більше двох тисяч філій. Відбувається процес концентрації капітала. Розкрито тенденції і закономірності впливу концентрації капітала і показників економічної ефективності банків України. Банки перейшли на міжнародну систему бухгалтерського обліку. Потрібно підвищення якості підготовки спеціалістів в зв'язку із зміною банківських технологій.

4. Аналіз банківських установ Крима відобразив, що на його території діє 116 банківських установ, в тому числі 12 банків зі статутом юридичної особи. Вони використали на 01. 01. 99 р. - 393 млн. грн. фінансових ресурсів і надали кредитів більш ніж на 150 млн. грн. Динаміка середніх кредитних і депозитних ставок дзеркально відображає лінію інфляційних процентів.

5. Спеціалізований АКАБ «Україна» за останні сім років постійно втрачав призначення в обслугованні АПК. Значно зменшилась частка грошових коштів (з 55, 4% -1995 р. до 18, 3% - 1999 р. ), які використовуються в сільському господарстві. Залишившись без фінансової підтримки під тиском високих кредитних відсотків банку, випробовуючи на собі нееквівалентні «ножниця цін» між цінами на пально-мастильні матеріали, техніку і цінами на сільгосппродукцію, а також під великим тиском податкового гніту майже всі сільгосп підприємства стали збитковими. Якщо в 1994 р. було одно підприємство із збитками, то на 01. 01. 99 р. їх стало більше 90% з загальним збитком більше 150 млн. грн.

6. Історичний досвід найбільш розвинутих країн підтвердив, що в умовах важкої кризи, після війн і економічних потрясінь держава приймала на себе збитки сільгоспвиробництва, дотувала фермерів і створювала умови найкращого благосприяння для сільського господарства. В Україні повинні бути вжиті негайні заходи по врятуванню великих КСП, списані борги, виділені значні держкредити, понижено податковий тиск, проведена політики дотацій з метою подолання «ножниць цін».

7. Практика західних країн свідчить, що держава всюди регулює земельні відносини (дозволяє використовувати сільгоспугіддя особам, які мають спеціальну освіту, не дозволяє роздроблення земель підприємств, вилучає землі, котрі неправильно використовуються та інше). В різних країнах існують різні держоргани контролю за використанням земель. Україна повинна мати такий орган - Державний земельний банк.

8. Історична практика Царської Росії показала, що на території України були створені Державні Земельні банки з метою вчинення допомоги селянським господарствам. На основі іпотеки (передачі в заставу земельних угідь) надавався довгостроковий кредит на 24, 5 року під 5-8% річних з метою установаження і розвитку селянських господарств. Селяни використовували меліоративний кредит для покращення земель і кредити під експорт продукції. Виникає об'єктивна необхідність повернення до позитивного минулого України - створення Державних Земельних банків.

***В дисертації пропонується:***

1. заснувати Держзембанк Крими з двома основними повноваженнями:  
 – здійснення контролю за збереженням родючості ґрунту і ефективним використанням площ сільгоспугідь;  
 – проведення пільгового кредитування господарств на основі держкредита під заставу майна, включаючи землю.

2. Держзембанк створити на основі розподілу Ощадного банку на 2 банки: Ощадбанка вкладників міст і Держзембанка, який складається із філій і ощадкас, розташованих в районних центрах і сільських населених пунктах. Зберегти за сільськими вкладниками всі права Ощадбанка і розширити їх можливості по отриманню кредитів під іпотеку земельних наділів, належних їм присадибних ділянок і споруд.

3. На Держзембанк покласти функції виконання обов'язків Ощадбанка сільських вкладників; здійснення пільгового короткострокового кредитування за рахунок держкредитів, пільгового довгострокового кредитування сільгоспідприємств і фермерів, фінансування заходів по запобіганню екологічній шкоди і будівництва гідроспоруд, обліку родючості ґрунтів і одержання компенсацій за виведення земель із оборота і виконання сукупності функцій прискотніх будь-якій банківській установі.

4. Погасити (списати) кредитні борги сільгоспідприємств банкам включивши їх в державний борг України при відкритті рахунка в Держзембанку і тим самим створити можливості для відновлення сільського господарства.

5. Просити Мінфін України виділити для Крима дрежкредит в сумі 300 млн. грн. для видачі короткострокових і довгострокових кредитів і повернення цієї суми Держзембанком через рік з виплатою відсотків на рівні відсотка інфляції.

По темі дисертації опубліковані наступні друковані роботи.

***Список опублікованих робіт по темі:***

1. Логвіна О. В. Державний Земельний банк – найважливіша ланка фінансово-кредитної системи АПК //Економіка і управління. – 1999. – № 1. – С. 18-20



2. Лехно А. І., Логвіна О. В. Вплив рівня оподаткування підприємств АПК на їх безбитковість //Економіка і управління. – 1999. – № 2. – С. 23-24
3. Логвіна О. В. Вага Кримської дирекції АКАБ «Україна» для економіки сільського господарства Крима //Культура народів Причорномор'я. – 1998. – №5. – С.397-398.
4. Логвіна О. В. Економічні передумови організації Державного Земельного банку //Економіка і управління. – 1999. – № 6. – С.

### *Анотація*

Логвіна Олена Володимірівна,  
Удосконалення фінансово-кредитних відносин в АПК Крима.  
Дисертацією є рукопис.

Дисертація на вишукання наукового ступеня кандидата економічних наук по спеціальності 08. 07. 02 - «Економіка сільського господарства в АПК». - Кримський державний аграрний університет - Сімферополь, 1999.

В дисертації досліджуються методичні і практичні питання виходу підприємств АПК із кризи. Дана оцінка сучасного стану підприємств АПК і банківської системи Крима і України. Розкрито тенденції зміни показників ліквідності, надійності і економічної ефективності роботи банків Крима. Проаналізовано зменшення ролі в допомозі АПК з боку АКАБ «Україна». Розроблено рекомендації по створенню нового банку - Державного Земельного банку Крима і його функціональні особливості. Обґрунтовано функції відділів банку.

**Ключові терміни:** фінансово-кредитна система, комерційний банк, кредитні відсотки, інфляція, фінансування, кредитування, Державний Земельний банк, лізінг, факторинг, іпотека.

### *Аннотация*

Логвина Елена Владимировна. Совершенствование финансово-кредитных отношений в АПК Крыма.

Диссертацией является рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08. 07. 02 – «Экономика сельского хозяйства и АПК». – Крымский государственный аграрный университет – Симферополь, 1999.

В диссертации исследуются методические и практические вопросы выхода предприятий АПК из кризиса. Дана оценка современного состояния предприятий АПК и банковской системы Крыма и Украины. Раскрыты тенденции изменения показателей ликвидности, надежности и экономической эффективности работы банков Крыма. Проанализирована снижающая роль в помощи АПК со стороны АКБ "Украина". Разработаны рекомендации по созданию нового банка – Государственного Земельного банка Крыма и его функциональные обязанности.

Обосновываются функции отделов банка.

**Ключевые слова:** финансово-кредитная система, коммерческий банк, кредитные проценты, инфляция, финансирование, кредитование, Государственный Земельный банк, лизинг, факторинг, ипотека.

### *Annotation*

**Logvina Elena Vladimirovna.** Improvement of financial credit relationships in the Agroindustrial Complex (AIC) of the Crimea.

The thesis is in the form of a manuscript.

The reason of writing this thesis is to receive the degree Candidate of science in economics, specialization 08.07.02—"Rural and Agroindustrial Economics". – Crimean State Agrarian University—Simferopol, 1999.

The thesis deals with the methodical and practical problems of taking the enterprises of AIC out of crisis. It evaluates the modern situation of the AIC enterprises and banking system of the Crimea and Ukraine. It states the tendency towards showing changes in liquidity, reliability and economic efficiency of the Crimean banking operation. The thesis analyses the decreasing role of the joint-stock commercial bank "Ukraine" in assistance to AIC. It works out the recommendation to create a new bank—State Land bank of the Crimea and its functional responsibilities. The functions of the bank departments are grounded.

**Key words:** financial credit system, commercial bank, interest rate, inflation, financing, crediting, State Land bank, leasing, factoring, mortgage.